Өзбекстан Республикасы
Жоқары ҳәм орта арнаўлы билимлендириў министрлиги

Әжинияз атындағы
Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Улыўма педагогика ҳәм психология кафедрасы

# «Қарақалпақстанда педагогика илимин раўажландырыўдың актуаль мәселелери: бүгин ҳәм келешек» атамасындағы Республикалық илимий-теориялық конференция МАТЕРИАЛЛАРЫ

# «Қорақалпоғистонда педагогика илм-фанини ривожлантиришнинг долзарб масалалари: бугун ва келажак» мавзусидаги Республика илмий-назарий анжуман МАТЕРИАЛЛАРИ

# МАТЕРИАЛЫ

# Республиканской научно-теоретической конференции на тему «Актуальные вопросы развития педагогической науки в Каракалпакстане: сегодня и будущее»

Нөкис – 2022

**Өзбекстан Республикасы**
**Жоқары ҳәм орта арнаўлы билимлендириў министрлиги**
**Әжинияз атындағы**
**Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты**

**Улыўма педагогика ҳәм психология кафедрасы**

# «Қарақалпақстанда педагогика илимин раўажландырыўдың актуаль мәселелери: бүгин ҳәм келешек» атамасындағы Республикалық илимий-теориялық конференция МАТЕРИАЛЛАРЫ

# «Қорақалпоғистонда педагогика илм-фанини ривожлантиришнинг долзарб масалалари: бугун ва келажак» мавзусидаги Республика илмий-назарий анжуман МАТЕРИАЛЛАРИ

# МАТЕРИАЛЫ

**Республиканской научно-теоретической конференций на тему «Актуальные вопросы развития педагогической науки в Каракалпакстане: сегодня и будущее»**

**Нөкис – 2022**

**«Қарақалпақстанда педагогика илимин раўажландырыўдың актуал мәселелери: бүгин ҳәм келешек»** атамасында илимий-теориялық конференция материаллары. Нөкис. НМПИ баспаханасы 2022 ж. 490 бет.

«Қарақалпақстанда педагогика илимин раўажландырыўдың актуал мәселелери: бүгин ҳәм келешек» атамасындағы илимий-теориялық конференция материалларына Республикамыздың жоқары ҳәм орта арнаўлы оқыў орынлары профессор-оқытыўшылары, докторантлар, магистрантлар, студентлер ҳәм улыўма орта билим бериў мектеплери оқытыўшыларының илим-изертлеў ҳәм тәлим-тәрбия мәселелерине арналған илимий баянатлары киргизилген.

Конференция материалларының мазмуны ҳәм онда көрсетилген дереклердиң дурыслылығына авторлар жуўапкер.

**Редколлегия қурамы:**


| | | |
|---|---|---|
| **1.** | **Б.П. Отемуратов** | НМПИ ректоры, редколлегия баслығы ф-м.и.д., доц. |
| **2.** | **М.А. Жалелов** | НМПИ Илимий ислер ҳәм инновациялар бойынша проректор, редколлегия баслығы орынбасары ф-м.и.к., доц. |
| **3.** | **Қ.А. Қодиров** | НМПИ Жаслар менен ислесиў бойынша проректоры п.и.д., доц. |
| **4.** | **У.К.Сейтжанова** | НМПИ Баслаўыш тәлим факультети деканы п.и.к., доц. |
| **5.** | **Т.Т.Утебаев** | -НМПИ Улыўма педагогика ҳәм психология кафедрасы баслығы, п.и.д., доц. |
| **6.** | **Қ.Сейтмуратов** | НМПИ Улыўма педагогика ҳәм психология кафедрасы доценти, п.и.к. |
| **7.** | **Т.А.Есемуратова** | -НМПИ Улыўма педагогика ҳәм психология кафедрасы үлкен оқытыўшысы |
| **8.** | **Н.П. Каипов** | -НМПИ Улыўма педагогика ҳәм психология кафедрасы ассистент оқытыўшысы |
| **9.** | **Х.Х.Ерлепесова** | -НМПИ Улыўма педагогика ҳәм психология кафедрасы ассистент оқытыўшысы |

# TÁLIM MENEJMENTINE TIYISLI TEORIYALARDIŃ RAWAJLANIWI

***Erejepov M.*** *- Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı Pedagogika kafedrası oqıtıwshısı*

Búgingi tálim menejmentiniń qáliplesiwi hám rawajlanıwına shekem bir qansha dáwirlerdi basıp ótti. Dáslep menejment túsinigine toqtalıp ótsek, bul qanday túsinik? mazmunı qanday? qalay payda bolǵan? degen sorawlarǵa juwap beriw kerek dep oylayman. Menejment – inglis tilinen alınıp basqarıwdı shólkemlestiriw, basshılıq etiw degen mánilerdi ańlatadı. Yaǵnıy apiwayı tilde aytatuǵın bolsaq xızmetkerlerdi bir maqset jolında birlestiriw hám olardı basqarıw degen mánisti bildiredi. Menejment – gózlengen maqsetlerge erisiw ushın iskerlikti, yaǵnıy insanlar yáki olardıń toparlar iskerligin muwapıqlastırıw hámde basqarıw usılları, formaları hám quralları kompleksi. Menejment – qaysıdur kárxana yáki mákemeniń aldına qoyılǵan maqsetine erisiwde basqarıw procesinde tuwrı qarar qabıl ete biliw, nátiyjelik hám puxtalıqtı qollay bile alıw ilimin úyretetuǵın basqarıw óneri dep aytıwımız múmkin.

Menejment páni – bul basshılarǵa basqarıw iskerligin tuwrı ámelge asırıw, xızmetkerler iskerligin natiyjeli basqarıw hám muwapıqlastırıwda, sonday-aq, kárxana, mákeme aldına qoyılǵan maqsetlerge hámde gózlengen natiyjelerge erisiwde zárúr áhmiyetke iye qararlardı qabıl etiw hám olardıń orınlanıwın qadaǵalaw hám analiz etiwdi úyretiwshi pán esaplanadı. Menejment páni keń taraw bolıp bul jámiyettiń barlıq tarawında da basqarıwdı úyretiwshi pán esaplanadı.

Menejment páni hám sociallıq, hám tábiyiy pánler menen baylanıslı halda rawajlanıp, maqseti, wazıypaları, xızmet kórsetiw tarawlarına kóre bir neshe túrlerge bólinedi:

1. Ámeliy menejment;
2. Innovacion menejment;
3. Strategik menejment;
4. Marketing menejment;
5. Finans menejmenti;
6. Texnologiyalıq menejment;
7. Hákimshilik menejment;
8. Tálim menejment.

Joqarıda kórsetilgen menejment pániniń sol tarawlardaǵı basqarıwdıń iskerligin, natiyjeligin, wazıypaların, maqsetge erisiw jolların hám metodların úyretiwshi pán salaları esaplanadı. Sonıń ishinde bilimlendiriw sistemasın basqarıwda ayrıqsha orınǵa iye tálim menejmenti esaplanadı. Tálim menejmenti Bilimlendiriwdi basqarıwdıń principlerin, basqarıwdıń qararların, usılların, nátiyjeli jolların, basqarıw procesinde tárbiyalıq qarım-qatnaslar, pedagogikalıq qábiletler, psixologiya hám pedagogika pánleriniń tutqan ornı, strategiyalıq basqarıw hám rejelestiriw, mektepti basqarıwda zamanagóy jantasıwlar, mektep direktori iskerligin basqarıw quralları boyınsha máselelerdi qamtıp alǵan esaplanadı. Tálim menejmenti – bul ilimiy tiykarda shólkemlestirilgen, ózine tán izbe-izlikge tiykarlanǵan basqarıw: basshı, pedagogikalıq jámáát, bilim alıwshıları jámááti. Bunda bilimlendiriw mákemelerin basqarıwdı tómendegishe basqarıw názerde tutılǵan. Birinshi – pedagogikalıq jámáátin iskerligin basqarıw, ekinshi – oqıwshılar iskerligin basqarıw. Yaǵnıy bilimlendiriw mákemesinde

basqarılıwshı eki jámáát bar bolıp bular pedagoglar hám oqıwshılarǵa bólgen halda basqarıwdı ámelge asırıw kózde tutılǵan.

Tálim menejmentiniń tiykarǵı maqseti – bilimlendiriw mákemelerinde shólkemlestiriletuǵın tálim-tárbiya procesin ilimiy tiykarda shólkemlestiriwde, mákeme aldına qoyılǵan maqsetlerge erisiw hám básekiles pitiriwshiler tayarlawda tálim-tárbiya procesi qatnasıwshıları bolǵan basshılar, qánigeler hám atqarıwshılardıń qarim-qatnasları hám iskerligin muwapıqlastırıw, qadaǵalaw hámde nátiyjeli basqarıwdı támiyinlewden ibarat.

Basqarıw haqqında dáslepki teoriyalar Áyyemgi Greciya, Rim, Mesopatamiya, Mısr, Mawaranaxr aymaǵında orta ásirlerde Amir Temur dáwirlerine tuwrı keledi. Bul dáwirlerde alımlar tárepinen bir qansha dáwirlerge bólinip úyrenilgen. Zamanagóy basqarıw yaǵnıy menejment haqqında Evropa alımları soniń ishinde F.Teylor (1856-1915) ilimiy izertlew jumısların alıp barǵan Ol eń dáslepki «Ilimiy basqarıw» mektebiniń tiykarshısı esaplanadı. Onıń pikirlerine qaraǵanda jumısqa jumısshılardı tańlap alıw, jaylastırıw hám miynetti xoshametlew ilimiy jandasıwdı atap ótti. Bul bolsa óz náwbetinde jumısqa sıpatlı kadrlar menen támiyinleniwine alıp keledi, sıpatlı kadr bolsa jumısta rawajlanıw, nátiyjelilik, sıpat bolıwına alıp keledi. Sonday-aq, miynetti xoshametlew oǵada áhmiyetke iye sebebi xızmetkerler tárepinen islenip atırǵan jumıslardı múnásip bahalaw basqarıwdıń eń tiykarǵı usıllardıń biri. Xoshamet óz náwbetinde xızmetkerlerge jumıstıń ónimdarlıgın asırıwda úlken túrtki esaplanadı.

A.Fayol tárepinen islep shıǵılǵan principlerdiń mazmunı tómendegishe: miynet bólistiriliwi, hákimiyat juwapkerligi, tártip, buyrıq birligi, jeke máplerdiń ulıwma mápge boysınıwı, miynetti xoshametlewdiń oraylasqan hám oraylaspaǵan basqarıw turaqlılıǵı, ádillik, kishipeyillik, xızmetkerler qatańlıǵı, baslamashı. Alım tárepinen basqarıwda eń tiykarǵı hám kerekli principler keltirilip ótilgen. Sebebi joqarıda keltirilgen alım tárepinen aldıǵa baslaǵan pikirleri bir-birin toltırıp baradı. Basqarıwda pútinlik oǵada áhmiyetke iye. Bunda ulıwmalıq máp bul mákemeniń maqseti erisiw esaplansa ol jerdegi xızmetkerler jeke máplerin keyingi orınǵa qoyıw kerek. Demek, bul pikirler hár bir basshı ushın basqarıwda oǵada áhmiyetke iye esaplanadı.

Anglishan alımı R.Ouen birinshiden bolıp, adamlarǵa itibardı qaratıw zárúr degen pikirdi baslama etti. Onıń ideyası firmalarda stanoklar hám mashinalarǵa itibar berip olarǵa kóp waqıt sarıplaymız al adamlarǵa az itibar beremiz dedi. Sonıń ushın stanoklarǵa qaraǵanda adamlarǵa kóbirek itibar beriw kerekligi, olarǵa dem alıw ushın sharayat jaratıw zárúrligin aytıp ótken edi. Haqıyqatında da jumıstı alıp barıwda, onıń tuwrı júritiliwinde adam faktorına tayanadı. Tuwrı stanoklar búgingi rawajlanıw zamanında zárúr, olar ádette úzliksiz isleydi bul onıń abzallıq tárepleri. Biraqta stanok tek berilgen buyrıq hám belgilengen programma sheńberinde isleydi, al adamlar sıpat tómenlese yáki ayrıqsha jaǵdaylarda ne islew kerekligin biledi sebebi adamlarda aql, oy, logika bar. Sonday-aq, adamlarda qálib bar bul bolsa itibardi, ǵamxorlıqtı talap etedi, basshılar adamlarǵa jumıs procesinde buyrıq, wazıypalar haqqında toqtalmay olardıń jagdayları, densawlıǵı haqqında qayǵırıp sorap turıw kerek. Dem alıwlarǵa sharayat jaratıp bere alsa, ǵamxorlıq etse xızmetkerler ele de jumısqa bolǵan kúsh-quwatı, onıń ónimdarlıǵın asırıwǵa bolǵan talpınıwların asırıwǵa erisiwimiz múmkin. Alım D.Mak-Gregor (1906-1964) tárepinen “X” hám “Y” teoriyası jaratılıp onıń tiykarında

xızmetkerlerdi usı taqılette bólip kórsetken. “X” – tiyisli xızmetkerler insanlardı miynetge májbúrlew, jazalaw hám jarıyma salıw menen qorqıtıp turıw bolıp, olar miynetten qashıwǵa talpınadı. Yaǵnıy xızmetker júkletilgen wazıypalardı ózi orınlamay qandaydur basım astında orınlap úyrengen esaplanadı. Bul bolsa jumıstıń nátiyjeligine anaǵurlım dárejede zıyan jetkizedi. Bulda alım tárepinen tuwrı kórsetilgen teoriya esaplanadı. “Y” teoriyası – tiyisli adamlar aktiv, baslamashı, shıdamlı, jumıstıń kózin biletuǵın, fizikalıq hám aqlıy miynetge talpınıw, juwapkershilikti seziwleri qáliplesken boladı. Bul teoriyaǵa tiyisli adamlar mákemeniń xızmetkerleri arasında kópshilikti qurasa onıń rawajlanıwına, aldına qoyılǵan maqsetlerine erisiwine alıp keliwi múmkin. Sonıń ushında basshı kolletivtegi xızmetkerlerdi analiz etip olardı “X” hám “Y” teoriyası tıykarında ilimiy jandasıp saralaw ótkerip turılsa xızmetkerler sıpatına erisiwi múmkin.

Juwmaqlap aytqanda basqarıw bul quramalı process esaplanadı. Bunda maqsetke erisiw, nátiyje kórsetiw, sıpat, xoshamet, kadrlar sıpatı, xızmetkerler mápleri bul sıyaqlı máselelerdi sheshiwde joqarıda kórsetilgen alımlar tárepinen bildirilgen pikirlerdi basshı yáki bolajaq basshılar tolıq meńgerip alsa hám olardı ámeliyatta qollasa gózlengen natiyjege erisiwi múmkin.

**Paydalanǵan ádebiyatlar**

1. Sh.Mirziyoyev «Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak». Toshkent. 2017 “O’bekiston”

2. R.X.Djuraev. S.T.Turg’unov «Ta’lim menejmenti» Toshkent. 2006. “Voris-Nashriot”

3. T.M.Ummatqulov «Ta’lim tizimini boshqarish». Farg’ona. 2015.

4.Dilorom Qosimova. Menejment nazariyasi. T.: “Tafakkur bo’stoni” 2011.

5.R.I.Gimush, F.M.Matmurodov Innovatsion menejment. T.: O‘zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.

## ФОРМИРОВАНИЮ У ДЕТЕЙ НАВЫКОВ СВОБОДНОГО ВЛАДЕНИЯ ЯЗЫКОМ

***Жумашева Г.*** *- д.п.н., доцент,*
***Султанова У. С.*** *магистр1-курса*
*НГПИ им. Ажинияза*

Построение демократического государства и гражданского общества, повышение интеллектуального потенциала людей, национального самосознания народа, формирования патриотизма, чувства гордости за своё Отечество, уважение к национальным традициям, к истории и культуре своего народа и других народов. Что обеспечило права каждого гражданина, закрепленных Конституцией Республики Каракалпакстан на овладение каракалпакским языком, получившим статус государственного языка.

Язык-богатое культурное наследие наших предков. Поэтому каждый гражданин, язык составляющая гость духовного наследия народа и его современный культуры изучающий государственный язык должен не только пользоваться им в коммуникативных целях, но и относиться к нему как бесценному дару.

**МАЗМУНЫ**

**1-СЕКЦИЯ.**
**ПЕДАГОГИКА ТАРИЙХЫН ИЗЕРТЛЕЎДИ РАЎАЖЛАНДЫРЫЎ ҲӘМ ЖЕТИЛИСТИРИЎДИҢ АКТУАЛ МӘСЕЛЕЛЕРИ**


**Утебаев Т.** Таълим мазмунини модернизациялаш ва таълим сифатини ошириш - давр талаби…….. **3**
**ҚодировҚ.** Олий таълим тизимида ғоявий тарбиянинг устувор йўналишлари…… **4**
**Пазылов А**. 2022 — 2026-жылларға мөлшерленген ҳәрекетлер стратегиясында – тәлим ҳәм тәрбия мәселелери…… **9**
**Жиемуратов Т.** XX әсирдиң 30-жылларында ташкент әтирапындағы қарақалпақ тилинде сабақ оқытылған мектеплер…… **12**
**Сейтмуратов К.** Жаслар арасында жазба саўатлылықты раўажландырыўдың гейпара мәселелери……..... **15**
**Bekimbetova G**. Qoraqalpoq etnopedagogikasida yoshlarni do'stlik, insoniylikka tarbiyalashning tarixiy ildizlari……..... **19**
**Машерипова А.** Қарақалпақстанда мектепке шекемги билимлендириў кеше ҳәм бүгин……..... **22**
**Алимов А., Утебаев Т.** Қарақалпақ педагогикасы тарийхын изертлеўде орны бар алым……..... **24**
**Исмайлов А.С.** Шаңарақ тәрбиясында салт-дәстүрлердиң әҳмийети..... **26**
**Dosxodjaeva A.** Qaraqalpaq xalqiniń shańaraq dúziwdegi salt-sanasi, shańaraq túrleri ham oniń tárbiyaliq áhmiyeti……..... **28**
**Сейтмуратова Т.К.** Қорақалпоғистонда XXI асрда дидактика ва ўқитиш технологияларининг ривожланиши……..... **30**
**Оразымбетов Е.К.** Халқ педагогикасида ёшларни ватанпарварликка тарбиялашнинг ўзига хослиги……..... **34**
**Shukurlayeva V., Jumasheva G.** O'zbekiston Respublikasida davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining rivojlanish tarixi……..... **36**
**Бекниязов Б.** Мектептен тысқары жумысларда-мәдений мийраслардан пайдаланыў усыллары……..... **39**
**Кеңесбаев Қ.** Қарақалпақстанда журналист кадрларды таярлаў педагогикалық машқала сыпатында..... **41**
**Менлимуратова Т.Н.** Қарақалпақ фольклорында миллий музыка саз әспаблары арқалы оқыўшыларды руўхый-әдеп икрамлық тәрбиялаўдың әҳмийети..... **45**
**Nurekeev B.** Dzyudo gúresiniń qaraqalpaqstanda keń jayılıwı..... **47**
**Дарменбаева Ж.** Соғлом турмуш тарзини шакллантириш давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида..... **49**
**Sarsenbaev Q.** T.Qaypbergenov povestlerinde insan psixologiyasın jaratıw sheberligi..... **51**
**Бектурсинова Г.Ж.** Третий ренессанс в глазах каракалпакской молодежи..... **53**

**Абдисаттарова Э.** Кимё тарихини ўрганиш кимёни ўқитиш самарадорлигининг мухим омили сифатида..... **56**

**2-СЕКЦИЯ.**
**ЗАМАНАГӨЙ ПЕДАГОГИКА ҲӘМ ПСИХОЛОГИЯ ИЛИМИН РАЎАЖЛАНДЫРЫЎ ҲӘМ ЖЕТИЛИСТИРИЎДИҢ ӘҲМИЙЕТЛИ МӘСЕЛЕЛЕРИ**

**Юзликаев Ф.Р.** Методология педагогической науки..... **61**
**Пазылов А.К.** Шайыра шийрин халмуратованың педагогикалық көз-қараслары..... **66**
**Кайпов Н.П.** Тасвирий санъат таълимини қорақалпоғистон республикаси шароити учун модернизациялашнинг зарурати ва ижтимоий-педагогик асослари..... **69**
**Esemuratova T.** Aqil tárbiyasi xaliq dóretiwshiliginiń ulli ǵáziynesi..... **72**
**Абдалиева П.И.** Қарақалпақ балалар фольклоры тийкарында балаларды әдеп-икрамлылыққа тәрбиялаў..... **74**
**Сейтжанова У.К., Кудиярова А.** Профессиональная деятельность учителя в обучении детей..... **77**
**Сапарова Л.Х.** Киши мектеп жасындағы ақлый раўажланыўы төмен балардың өзине баҳа бериў өзгешеликлериниң қәлиплесиў машқаласы..... **79**
**Қурбаниязов М.Д.** Балалардың ерте өспиримлик дәўиринде пухаралық қараслардың қәлиплесиўи..... **81**
**Kenjebaeva K.B.** SHaxsning shakllanishi va taraqqiyoti..... **82**
**Курбанбаева Д.М., Кожамуратова Ш.** Важность изучения истории педагогики для современного учителя..... **83**
**Matmuratova G.K., Bekbagambetova J.R.** Oilada bolalarni ma'naviy meroslar va milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashning shart-sharoitlari..... **86**
**Бабашева Г.Б.** Ўқувчиларнинг ўқув-билув мотиватциясини комплекс такомиллаштириш юзасидан олиб борилган тажириба - синов ишлари мазмуни..... **87**
**Темирбекова А.О**. Билимлендириўди интеграциялаўда инновацион технологиялардан пайдаланыўдын әҳмийети..... **91**
**Ерлепесова Х., Зинатдинова Г.** Жоқары оқыў орнында студентлердиң тыянақлы ойлаў өнерин қәлиплестириўдиң педагогикалық тийкарлары..... **94**
**Erejepov M.** Tálim menejmentine tiyisli teoriyalardiń rawajlaniwi..... **99**
**Жумашева Г., Султанова У.С.** Формированию у детей навыков свободного владения языком..... **101**
**Ильясова З.** Илим-билим ийелеўде китаптың орны ҳәм әҳмийети ҳаққында..... **103**
**Байниязова Г.М.** Оилада болаларни ватанга садоқат маданиятини тарбиялашнинг педагогик имкониятлари..... **105**
**Инагамова Л.У.** Ёш раҳбарларда стрессга бардошлиликни оптималлаштириш усуллари ва техникалари..... **107**
**Kurbanbaeva M.U.** Bo'lajak o'qituvchilarni ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish..... **111**

**«Қарақалпақстанда педагогика илимин раўажландырыўдың актуаль мәселелери: бүгин ҳәм келешек» атамасындағы**
**Республикалық илимий-теориялық конференция**
# МАТЕРИАЛЛАРЫ

**«Қорақалпоғистонда педагогика илм-фанини ривожлантиришнинг долзарб масалалари: бугун ва келажак» мавзусидаги**
**Республика илмий-назарий анжуман**
# МАТЕРИАЛЛАРИ

# МАТЕРИАЛЫ
**Республиканской научно-теоретической конференции на тему «Актуальные вопросы развития педагогической науки в Каракалпакстане: сегодня и будущее»**

**Әжинияз атындағы НМПИ баспаханасында басылған. 2022-ж.**
**Буйыртпа №0329 Нусқасы – 100 дана. Форматы 60х84 Көлеми 30 б.т.**
**230105, Нөкис қаласы, П.Сейтов көшеси, н/ж. Реестр №11-3084.**